

İVAZZÂDE HALİL PAŞA

halde yola çıktıysa da Korupazarı kazasına vardığında 9 Zilkade 1190 (20 Aralık 1776) günü vefat etti (BA, D. BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 59/68). Halil Paşa'nın mezarının Nalihan yakınlarında bulunması kuvvetle muhtemeldir.

İvazzâde Halil Paşa'nın şahsiyeti hakkında belirtilen görüşlerin ortak noktası, onun keyfine düşkün biri olduğu ve israfı varan cömertliğidir. Şem'dânîzâde biraz ağır ifadeler kullanırken (*Mürî't-tevârih*, II/B, s. 58), Vâsîf hem bu tür bilgilere yer vermekte (*Tarih*, II, 133), hem çelebiliğini hem de nazik mizaçlı olduğunu belirtmektedir (a.e., vr. 49^a). Sadrazam olduktan kısa süre sonra kethüdâliğinden azlettiği, fakat sadâretinin son aylarında yine kethüdâsi olan Ahmed Resmî Efendi, daha ılımlı olarak Halil Paşa'yı "avucu delik" ifadesiyle niteleyerek onun aslında kötü biri olmadığından söz eder (*Hulâsâtü'l-i'tibâr*, s. 47). Vefat ettiğinde borçları terakesinden fazla çıkmıştı. Son tayin yeri olan Sivas'a giderken yanında yaklaşık seksen cilt kitabı bulunmaktaydı (BA, D. BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 59/68).

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E. 769/31-49, 1850/1-7, 4858, 7067, 7913, 10099, 12258; nr. H. 1648, vr. 3^b; BA, *HH*, nr. 283; BA, *MD*, nr. 166, s. 158, 209, 251, 270, 334; nr. 167, s. 2, 3; nr. 168, s. 1, 80, 114, 368; nr. 169, s. 2; nr. 170, s. 79-80, 204-205; nr. 182, s. 203-204; BA, A. DVN, Mühimme Kalemi, nr. 955, tür.yer.; BA, Ali Emîrî, III. Mustafa, nr. 2679, 3573, 3632; BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamîd, nr. 1533; BA, Cevdet - Zabtiye, nr. 3449; BA, *Sadâret Mektubculuğu Defterleri*, nr. 1, s. 30; BA, Dîvân-ı Hümâyûn, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 2, 28, 79, 230; BA, A. RSK, nr. 1588, s. 28, 103, 110, 183; nr. 1623, s. 124; nr. 2851/99; BA, D. BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 59/68; nr. 60/39, 42, 54; nr. 73/37; *Rûzmerre*, İÜ Ktp., TY, nr. 3580, vr. 34^b; İzzî, *Tarih*, İstanbul 1199, vr. 240^b; Kesbî Mustafa Efendi, *İbretnâme-yı Devlet*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 484, vr. 57^b-59^a; Hâkim Mehmed, *Tarih*, Arkeoloji Müzeleri Ktp., nr. 483-484, I, 247, 434-436, 460, 464-465, 482; II, 56, 547, 632, 642; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 156; II/A, s. 63, 115-116; II/B, s. 4, 16, 19-20, 27, 41-60, 111; III, 61, 79; *Mehmed Hasib Rûznamesi* (haz. Süleyman Göksu, yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 2^b, 3^a-6^a; Ahmed Resmî, *Lâyihâ*, İÜ Ktp., TY, nr. mükerrer 419/I, vr. 1^b-11^a; a.mif., *Hulâsâtü'l-i'tibâr*, İstanbul 1286, s. 32-47, 56, 60-61, 63; Arapzâde Râmîz Efendi, *Zübdetü'l-vakâit*, İÜ Ktp., TY, nr. 2395, vr. 5^a, 15^a, 16^a-24^b; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 101; Sâdullah Enverî, *Tarih*, I, İÜ Ktp., TY, nr. 5994, vr. 85^b, 86^a-87^a, 88^b, 92^a-99^b, 101^a, 102^a-152^b, 376^b-377^a, 382^a; II, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 67, vr. 33^b, 56^b, 60^a-b; Kethüdâzâde Saîd, *Tarih-i Sefer-i Rusya*, Süleymaniye Ktp., Esad

Efendi, nr. 2143, vr. 7^a-9^a; Ahmed Câvid, *Verdi Mutarrâ*, İstanbul 1271, s. 20-22; Vâsîf, *Tarih*, I, 86, 187, 210, 220, 233; II, 57-134, 282, 291; a.e., TSMK, Hazine, nr.1406, vr. 18^a, 26^a, 29^a, 44^b, 48^b-49^a; Mütercim Âsım, *Tarih*, İstanbul, ts., I, 246; Ferâizîzâde, *Gülşen-i Maârif*, İstanbul 1252, II, 1583-1595, 1609,1674; Âkîf Mehmed, *Tarih-i Cülûs-i Sultan Mustafa-yı Sâlis*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108, vr. 14^b, 243^a; *Sicill-i Osmânî*, II, 297-298; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 384 vd.; IV/2, s. 411-413; a.mif. v.dğr., *Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu: Fermanlar*, I, fasikül, Ankara 1985, s. 67; Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmî Efendi* (trc. Özden Ankan), İstanbul 1997, s. 106, 111, 134, 148-153, 186; Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 122; M. Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", a.e., VIII, 288-289.

FİKRET SARICAOĞLU

İYÂD (Benî İyâd)

(بنو إيد)

Adnâniler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabilenin ceddi olan İyâd, Nizâr b. Medad b. Adnân'ın oğludur. İyâd'ın Rebîa, Enmâr ve Mudar adındaki üç kardeşinin nesli en nüfuzlu Arap kabileleri arasında yer almaktadır. Meşhur Sakîf kabilesinin de İyâd'ın kolu olduğu söylenir. Önceleri Tihâme ile Necran arasında yaşayan Benî İyâd'ın bölge kabileleri içinde önemli bir yeri vardı. Bir ara Kâbe'nin bakımını üstlenen, ancak III. yüzyılın başlarında Mudar kabilesiyle aralarında meydana gelen mücadelede mağlûp olup Mekke'yi terketmek zorunda kalan Benî İyâd önce Bahreyn'e gitti. Aynı yüzyılın ortalarında Irak taraflarına göç etti ve başta Aynübbâğ olmak üzere Hîre'nin güneyindeki bölgelere yerleşti. Kabilenin bir kısmı burada yerleşik hayata geçti ve Hıristiyanlığı benimsedi, bir kısmı Sâsânî Devleti'nin hizmetine girdi, bazıları da bedevî olarak yaşamaya devam etti.

VI. yüzyıl başlarında İran topraklarında akınlar yapmaya başlayan İyâd, üzerlerine gönderilen bir İran süvari birliğini Kûfe yakınlarında yendi. Ancak daha sonra Enûşîrvân'ın sevkettiği İran ordusu tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldı. Kurtulanlardan bir kısmı çöle, bir kısmı Suriye'ye, bir kısmı da el-Cezîre bölgesine gitti. Zûkâr Savaşı'nda Benî Bekr'e karşı İranlılar'ın safında savaşan İyâd'ın Benî Bekr ile gizlice anlaşarak savaş esnasında kaçmaya başlaması İran ordusunun yenilmesine yol açtı. Bu savaşın ardından

el-Cezîre'de Benî İyâd, bölgede yaşayan diğer Hıristiyan Arap kabileleri gibi birkaç yıl İranlılar'ın idaresi altında kaldı ve Aynüttemir Savaşı'nda el-Cezîre kabileleriyle beraber Hâlid b. Velîd'e karşı İranlılar'ın safında çarpıştı. Hz. Ebû Bekir zamanında İyâd kabilesinin bir kısmı peygamberlik iddiasında bulunan Secâh'a katıldı. Velîd b. Ukbe 17 (638) yılında el-Cezîre bölgesine girince Benî İyâd ona katılmayıp Bizans topraklarına hareket etti. Velîd durumu Hz. Ömer'e bildirince halife, Bizans İmparatoru Herakleios'a bir mektup yazarak topraklarına giden İyâd kabilesi mensuplarını geri göndermesini istedi. Bunun üzerine imparator 4000 kadar İyâd'lı'yı topraklarından çıkardı.

Kabilenin Arap yarımadasında kalanlarıyla Irak ve Suriye'de yaşayanların bir kısmı İslâmiyet'i kabul etti. Bunların bazıları Endülüs'ün fethine de katıldılar. İsmi Hanîfler arasında zikredilen Kus b. Sâide de hitabetiyle meşhur olan bu kabiley mensuptur. Hz. Peygamber onun sük-ı Ukâz'da irad etmiş olduğu hutbeyi dinlemiş ve kendisine gelen İyâd heyetine ondan bahsetmiştir. İşbiliye'deki (Sevilla) İbn Zühr ailesi ve atları tavsif etmesiyle üne kavuşan şair Ebû Duâd da İyâd'lıdır. Bağdatlı fakih Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed, güvenilir râviler arasında sayılan Zâfir b. Süleyman el-Kuhistânî, Basralı Hâris b. Ubeyd bu kabiley mensup ulemâ arasında yer almaktadır. İyâd kabilesinin Sindâd'da (Kûfe-Basra arasında bir mevki) Kâbe adını verdiği ve itibar ettiği önemli bir evi olduğu kaydedilmektedir (İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı*, s. 45).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Abdüssettâr), I, 74; a.mif., *Putlar Kitabı: Kitâb al-Asnâm* (trc. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 45, 85; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 74, 88; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), I, 614-615; II, 208-210, 268, 270; III, 269; IV, 186; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-Arab* (Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1973, s. 321, 328, 334, 375-376; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 254-255; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 9, 10, 327-328; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 233; Mahmûd Şükri el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Kahire 1342, III, 109-110, 372-373; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-Arab*, Dımaşk 1949, I, 52-55; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1987, s. 524; J. Schleifer, "İyâd", *IA*, V/2, s. 1234-1235; J. W. Fück, "İyâd", *EP* (İng.), IV, 289.

İBRAHİM SARİÇAM

İYÂDET

(bk. ZİYARET).